

**Scenariusz
warsztatów w formie konwersatorium
„O słowach i godności”**

Wersja dla OS

Scenariusz przygotowany w ramach projektu
„Twoje słowa. Moja godność”
Finansowanego przez Islandię, Liechtenstein i Norwegię
z Funduszy EOG i Funduszy Norweskich w ramach Programu
Aktywni Obywatele – Fundusz Regionalny

Projekt realizują:

Projekt finansowany przez Islandię, Liechtenstein i Norwegię
z Funduszy EOG i Funduszy Norweskich w ramach
Programu Aktywni Obywatele – Fundusz Regionalny

I. Diagnoza

Podstawą określenia celu ogólnego i celów szczegółowych była diagnoza powstała w trakcie dyskusji z wykorzystaniem dostępnych materiałów (autorki Danuty Parlak) i w oparciu o doświadczenie i obserwacje autorek diagnozy.

Osoby starsze oraz ich środowisko rodzinne, sąsiedzkie, instytucjonalne nie identyfikują zjawiska mowy dyskryminującej osoby starsze w postaci mowy protekcyjnej/ dziadurzenia. Nie znają negatywnego, krzywdzącego wpływu dziadurzenia na kondycję psychiczną i stan zdrowia osób, do których jest ono kierowane.

Osoby starsze, które czują dyskomfort w sytuacji zwracania się do nich w języku protekcyjnym/ dziadurzenia nie potrafią zareagować w sposób asertywny.

Zdiagnozowano następujące obszary przyczyn występowania tego zjawiska u osób starszych:

1. **Potrzeba bliskości i akceptacji oraz obawy przed niezrozumieniem, odrzuceniem i gorszym traktowaniem.**

- przekonanie, że dziadurzenie jest przejawem dobrej woli i troski;
- przekonanie osoby starszej, że musi (powinna) podporządkować się innym; potrzeba akceptacji („jeśli się zgodzę na reguły/język innych, to mnie zaakceptują”);
- potrzeba bliskości, jakiegokolwiek kontaktu emocjonalnego, odbieranie zdrobnienia jako substytutu bliskości;
- postawa obronna („to mnie nie dotyczy, może innych”);
- obawa przed samotnością – przekonanie: „jeśli zareaguję to nikt mnie nie poprze, nie udzieli wsparcia”;
- przeczekanie – „mogę to znieść”;
- strach przed narażeniem się osobom, od których osoba starsza jest zależna (lekarka, opiekun) - uległość wobec autorytetu;
- lęk: „jeśli zareaguję, to mogę ponieść negatywne konsekwencje”.

2. **Stereotypowy wizerunek osoby starszej jako słabej, niesprawnej, wymagającej wyręczenia.**

Paternalizm w stosunku do osób starszych skutkujący ograniczeniem ich prawa do decydowania o sobie oraz wyręczaniem zamiast wsparcia. Przekonanie, że:

- osoba starsza nie może już niczego zmienić w swoim życiu;
- starsi są słabi i dlatego muszą się dostosować;
- osoby starsze są nieproduktywne i nie powinny zajmować czasu innym;
- osoby starsze są irytujące – bo wymagają czasu i powoli wszystko robią;
- trzeba do nich mówić, jak do dzieci, bo inaczej nic nie rozumieją;
- starość jest powrotem do dzieciństwa – do stanu intelektualnego dziecka;
- trzeba myśleć za osoby starsze i za nie decydować dla ich dobra.

Projekt realizują:

3. Nieprzywiązywanie znaczenia do roli języka jako istotnego elementu mającego wpływ na relacje między ludźmi i kształtowanie poczucia własnej wartości – a przez to wpływającego na stan zdrowia psychicznego i fizycznego.

- lekceważenie zjawiska – „bez przesady, to tylko język”, „o co tyle hałasu, to tylko słowa”;
- przyzwyczajenie do swoistej „etykiety” – sposobu zwracania się do starszych;
- przekonanie, że protekcyjna mowa osobom starszym się podoba;
- przekonanie, że dziadurzenie zapewnia wsparcie i daje poczucie bezpieczeństwa osobom starszym.

Te trzy obszary powodują, że:

- osoby starsze przyjmują nieefektywne i szkodliwe dla nich strategie reagowania: postawę obronną, unik, racjonalizację, czasami (rzadko) agresję;
- osoby posługujące się protekcyjnym językiem (dziadurzeniem) używają go z kolei w przekonaniu, że jest to właściwe i pożyteczne – bez świadomości szkód, jakie poprzez niewłaściwy język wyrządzają osobom starszym.

II. Cel ogólny warsztatu

Osoby, które ukończą warsztat będą:

- świadome negatywnych konsekwencji dziadurzenia,
- świadomie będą używać języka, w jakim mówią o osobach starszych i zwracać uwagę na język używany w ich środowisku.

III. Cele szczegółowe warsztatu w wybranych obszarach

1. W obszarze obaw i potrzeb

- uświadomienie, że problem istnieje: że dotyczy mnie lub moich bliskich oraz osób w moim otoczeniu, a w przyszłości będzie mnie dotyczył;
- uświadomienie źródeł problemu:
 - > nazwanie obaw związanych z reakcją na protekcyjny język/ dziadurzenie,
 - > nazwanie potrzeb i dowartościowanie tych potrzeb;
- identyfikacja wartości i mechanizmów, które dotyczą nas wszystkich: potrzeby zachowania godności, szacunku, bliskości, akceptacji i dobrych relacji z innymi ludźmi (odwołujemy się do teorii potrzeb Masłowa, oraz praw zawartych w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka);
- zrozumienie funkcjonowania własnych mechanizmów i wpływu bliskiego i dalszego otoczenia;
- dostrzeżenie różnorodności i akceptacja tej różnorodności;
- uświadomienie konsekwencji niepodejmowania działań w sytuacji dyskomfortu i narzucania nam przez innych niewłaściwych relacji;

Projekt realizują:

- wzmocnienie dobrych relacji z otoczeniem – a przez to wzmocnienie poczucia własnej wartości oraz akceptacji i bezpieczeństwa.

2. W obszarze wizerunku/stereotypów

- zrozumienie czym są stereotypy „pozytywne”, „negatywne” i mieszane (ambiwalentne) – jak powstają i jakie mają konsekwencje (autostereotypizacja, autostereotypy paternalizm, infantylizacja);
- zrozumienie powiązań między stereotypami i uprzedzeniami;
- uświadomienie treści stereotypów związanych z osobami starszymi;
- uświadomienie, że starość nie jest powrotem do dzieciństwa (nie jest „drugim dzieciństwem”);
- zrozumienie czym jest ageizm:
 - > ageizm łagodny – np. dziadurzenie, nadmierne wyręczanie, ograniczenie i kontrola podejmowania decyzji;
 - > ageizm wrogi – słowa mogą prowadzić do czynów: unikania, dyskryminacji, nadużyć, przemocy; strategie grupowe (np. korzystanie ze stereotypu dotyczącego bezradności);
- uświadomienie konsekwencji postaw: zależności/niezależności, wewnątrzsterowności, sprawowania kontroli nad sytuacją i własnym życiem;
- nabycie wiedzy o tym, jaka jest relacja pomiędzy stereotypami i językiem jako nośnikiem stereotypów i uprzedzeń.

3. W obszarze języka

- komunikacja – zagadnienie ogólne;
- zwroty grzecznościowe, etykieta;
- środki niewerbalne – mikro-nierówności, przestrzeń komunikacji;
- przejawy dziadurzenia w języku: zwroty i sformułowania;
- język jako narzędzie potencjalnej kontroli i przemocy: dziadurzenie a mowa nienawiści.

IV. Warsztat

- **Czas trwania:** 4 godzin dydaktycznych
- **Odbiorcy:** Osoby starsze w wieku 60+
- **Prowadząca/y:** 1 trenerka/trener
- **Metody:** interaktywne, oparte na doborze nowoczesnych technik (storytelling, dyskusje, wymiana poglądów i doświadczeń, mini wykłady) – dla grup powyżej 25 osób prezentacja pp - z zastosowaniem cyklu Kolba
- **Scenariusz** dla grup powyżej 25 osób można prowadzić w oparciu o prezentację pp, wykorzystując grafiki ze scenkami pokazującymi przykłady dziadurzenia.

Projekt realizują:

- **Środki:** tablica – flipchart, karty, flamastry, kredki, kartki A4, fiszki, prezentacja pp
- **OU** – osoba uczestnicząca
- **OP** – osoba prowadząca

Część 1: WPROWADZENIE (15 min)

Cele

- poznanie się;
- zbudowanie w grupie poczucia bezpieczeństwa;
- ustalenie zasad współpracy;
- uruchomienie dynamiki grupowej, wzmocnienie osób mniej aktywnych w dotychczasowych działaniach grupy.

Metody

Praca warsztatowa zaczyna się zanim jeszcze zacznie się warsztat. Zagospodaruj czas tak, żeby pojawić się na miejscu minimum na pół godziny przed oficjalnym rozpoczęciem, przywitaj się ze wszystkimi osobami.

Układ sali warsztatowej powinien odpowiadać preferencjom osób uczestniczących. Być może będą to stoły ustawione w podkowę, w układzie „kawiarnianym”, albo krzesła ustawione w układzie kinowym. Ważne, żeby wszystkie osoby czuły się komfortowo. Ważny jest też czas na wspólne napięcie się kawy i herbaty.

Rozpoczęcie spotkania, przywitanie osób uczestniczących (określanych dalej jako OU), przedstawienie się osoby prowadzącej, przekazanie informacji o projekcie i źródłach finansowania.

Runda – Historia mojego imienia (w grupie do 25 osób, w większej grupie przeprowadzenie rundy jest niemożliwe)

Każda OU opowiada o historii swojego imienia – jak to się wydarzyło, że ma tak na imię. Jeśli OU nie wiedzą skąd się wzięło ich imię mogą mówić o swoich skojarzeniach i odczuciach związanych z imieniem.

W podsumowaniu rundy podkreśl, że imię jest jednym z elementów naszej tożsamości, na który zazwyczaj nie mamy wpływu, ale bywamy przez jego pryzmat oceniani. Wprowadza nas to w temat warsztatu.

Przedstawienie celu, planu i metod warsztatów

Projekt realizują:

Projekt finansowany przez Islandię, Liechtenstein i Norwegię z Funduszy EOG i Funduszy Norweskich w ramach Programu Aktywni Obywatele – Fundusz Regionalny

Część 2: Dziadurzenie (75 min)

Cele

- poznanie terminu „dziadurzenie” (protekcjonalny styl mowy);
- identyfikacja wyrażzeń i zachowań związanych z paternalizmem;
- identyfikacja przyczyn dziadurzenia.

Metody

- (A) **Mini wykład** – definicja dziadurzenia (protekcjonalnego sposobu komunikowania się z osobami starszymi)

Praca na forum

OP prezentuje charakterystyczne cechy dziadurzenia zapisane na kartkach A4 (jedna cecha na jednej kartce), które przykleja na karcie flipcharcie:

- familiaryzm („babciu”, „dziadku”)
- używanie liczby mnogiej
- ton, tembr i siła głosu
- zdrobnienia
- przerywanie wypowiedzi i kończenie za osobę starszą
- uproszczony język
- zadawanie pytań zamkniętych, sugerujących odpowiedzi
- poufaly sposób zwracania się do osób starszych (zwracanie się po imieniu bez uzyskania zgody rozmówcy)
- skracanie wypowiedzi
- niewerbalne oznaki zniecierpliwienia (ruch oczami w górę, westchnięcia)

OP omawia każdą cechę, wykorzystuje przykłady, z którymi OU mogły spotkać się w odniesieniu do siebie lub były świadkami.

(B) Dyskusja

Praca na forum

OP zaprasza do dyskusji uczestników poprzez zadawanie pytań:

- Czy dziadurzenie jest zjawiskiem występującym w Waszym środowisku?
- Czy doświadczacie dziadurzenia lub jesteście świadkiniami/świadkami dziadurzenia?
- Co czujecie doświadczając dziadurzenia?
- W jakich okolicznościach/miejscach doświadczacie dziadurzenia?

Ważne aby pierwsze pytania miały charakter ogólny i nie odnosiły się wprost do OU, które potrzebują czasu aby zacząć mówić o dziadurzeniu na podstawie swoich doświadczeń. OU często dopiero podczas warsztatów uświadamiają sobie, że doświadczają dziadurzenia.

Projekt realizują:

Część 3: GDZIE SZUKAĆ PRZYCZYŃ NIERÓWNEGO TRAKTOWANIA (30 min)

TOŻSAMOŚĆ I STEREOTYPY

Cele

- pogłębienie świadomości wielu wymiarów własnej tożsamości;
- dostrzeżenie i zwiększenie akceptacji różnorodności związanej z tożsamością;
- zrozumienie związku pomiędzy tożsamością społeczną i nierównym traktowaniem.
- zrozumienie czym są stereotypy, skąd się biorą i jakie mają konsekwencje;
- zwiększenie wiedzy dotyczącej charakteru stereotypów dotyczących osób starszych.

Metody

(B) Mini wykład o tożsamości społecznej i stereotypach połączony z dyskusją na forum (OP omawiając tematy posługuje się metodą sterytollingu – opowiada historie. OU włączają się opowiadając swoje i/lub zasłyszane historie)

- tożsamość indywidualna;
- tożsamość społeczna: pierwotna/wtórna;
- postrzeganie społeczne.
- mechanizmy związane z uogólnianiem;
- stereotypy;
- autostereotypizacja;
- model treści stereotypu.

Część 4: JEZYK (45 min)

Cele

- uświadomienie roli i znaczenia języka w życiu codziennym oraz funkcji jakie pełni język;
- zrozumienie roli języka we wzmacnianiu stereotypów i uprzedzeń wobec osób starszych oraz innych dyskryminowanych grup;
- zidentyfikowanie negatywnych konsekwencji dziadurzenia oraz innych dyskryminowanych grup.

Metody (w grupach do 25 osób) w grupach liczniejszych ćwiczenie wykonywane jest na forum

(A) Ćwiczenie grupowe

- Łączymy OU w grupy 4-5 osobowe;
- Grupy otrzymują od OP zdania (zdania nie powtarzają się);
- Zadaniem grup jest określenie co w zdaniach „zgrzyta” (co może być stygmatyzujące, stereotypizujące, paternalistyczne, wykluczające);
- Omówienie zdań na forum.

Projekt realizują:

(B) Dyskusja grupowa

- Jak dbać o szacunek w języku?
- Jak chcę, żeby się do mnie zwracano?
- Jak wymagać szacunku wobec siebie i dbać o godność innych osób i grup?
- Jak przeciwdziałać dyskryminacji w obszarze komunikowania się?

(C) Mini wykład

- Rola języka w kształtowaniu świadomości
- Opisanie konsekwencji dyskryminującego komunikowania się z różnymi grupami (m.in. dziadurzenia wobec OS);
- Wprowadzenie do sposobów przeciwdziałania dyskryminującym formom komunikowania się (wprowadzenie do drugiego dnia warsztatu podnoszącego kompetencje komunikacyjne).

Część 5: ZAKOŃCZENIE (15 MIN)

Runda podsumowująca

- Co biorę?
- Co było dla mnie ważne?

Projekt realizują:

Projekt finansowany przez Islandię, Liechtenstein i Norwegię
z Funduszy EOG i Funduszy Norweskich w ramach
Programu Aktywni Obywatele – Fundusz Regionalny